

Egy talált kulcs másolása

Tandori Dezső: *Ördöglakat*

Az *Ördöglakat* olyan könyv, amely már címében elárulja az olvasónak, milyen befogadási stratégiát, ha úgy tetszik, trükköt kell alkalmaznia a könyv megfejtése, a Tandorira olyan nagyon jellemző játék felismerése érdekében. Az ördöglakat – két különálló, ám bizonyos nehezen kitalálható elven összeillesztett elemből álló tárgy – elsősorban a képi és grafikus sík egymásmellettségének metaforája lehet, a könyvbe belelapozva legalábbis erre a következtetésre jutunk. Másrészt a cím utalhat a könyv tematikájára, a megfogalmazott kérdésre is, amely már a borítón feltűnik egy kétrészes sorozat formájában: az elől látható rajzon egymásba illesztett d és t látható (monogram, ám a konvencionális formák szerint sírhant), ezt pedig egy hullámos vonal (a folyó sematikus rajza) metszi. A hátoldalon ugyanígy szerepel a dt-sírhant, fölötte pedig egy szóbuborék, amelyet a képregényekből ismerünk, benne szöveg: „túlélésről akkor beszélj, ha már meghaltál!”

Nem nehéz kitalálnunk, hogy az élet és halál, a kezdet és a vég, a fény és árnyék, a végtelen és a pillanatnyi stb. illeszkedése tárgya a kötetnek, az egymásra asszociatív vagy logikai kapcsolódásokkal (de semmiképp sem véletlenül) következő oldalakon ezeknek a problémáknak az ábrázolásai jelennek meg, variálódnak és ismétlődnek. Olykor utalnak Tandori korábbi könyveire, már ismert rajzaira is (vannak rajzok lovakról, a Főmedvéről és egyéb med-

véréről, Szüszi foszról), de beszédes és továbbgondolható az is, hogy Tandori legendás (halott) madarai, Szpéróék itt csak szövegszerűen vannak megidézve. Mert bár az ábrázolás két dimenziója ebben a könyvben is egymásra épül, a képi és a szöveges árnyalják, alátámasztják vagy megkérdőjelezzik egymást, a kézzel írt és rajzolt táblák (Grafikák? Képvessék? Kéziratok?) mégis a verbális és a nonverbális ábrázolás határait, illetve az abszolút minőségek, mennyiségek létjogosultságát feszegetik.

Erre egy szemléletes példa az írásjelekkel való játék: Tandori új környezetbe helyez olyan egyezményes írásjeleket, mint a sorvégi pont vagy a macskaköröm, amelyek ezáltal új értelmet nyernek. Ez az új kontextus lehet egyszerűen a képi és a(z kézzel)írt variálása: az ismétlőjel például a Babits *Esti kérdéséből* ismert sor („Miért nő a fű, ha majd leszárad”) képi újragondolásának eleme: egy négyszögletes keretet az írásjel ismétlődései töltenek be, az örök körforgás metaforájaként. Ugyanígy a hiányjelet is többször játékba hozza. Például a „forever” szó v-je helyén szerepelteti, alatta a felirat pedig – „Egy sírköre került Ausztrália földjén” – konkretizálja a képet, így a sírhely a hiány örök mementőjeként tűnik fel. Ugyanígy „*A vándormadarak fája*” című kép is a hiányjellel játszik, amely ezúttal a madarak egyszerűsített ábrázolásaként tűnik fel, sokszorozódva, egy fát (bokrot) mintázva. Eljátszik a pont változatos funkcióival, amikor a sorvégi pont és az i-re kerülő pont

viszonylagosságát, geometriai egymásra forgathatóságát állítja a középpontba. Más esetben pedig annak matematikai/tipográfiai minősége és ábrázolhatósága kerül ellentétbe a filozófiai meghatározhatatlanságával: „A pont is létrejöhethetetlen (Zenón alapján,) örök felezéssel”.

Az ördöglakat-szerű helyzetek azonban a filozófiai, matematikai tézisekkel, állandókkal sem oldhatók fel: a kör négyszögesülését (amelyről egyébként matematikailag is bizonyítható, hogy lehetetlen) Tandori a vizualitás nyelvén cáfolja: az egymás alá rajzolt kör, és az alatta szereplő négyzet ilyen értelemben teljesen különböző minőségek, egymásba való átforgatásuk lehetetlen. A párhuzamosok, amelyek a végtelenben találkoznak, szintén nem ábrázolhatóak közvetlenül, grafikusan csak hozzávetőlegesen lehetnek egyenlők („kb”). Az egyezményes végtelenjel, a fekvő nyolcas abszolút jellege pedig szintén cáfolható, hiszen Tandorinál minden esetben egyediséggel bír, és része a jelentéskomplexumnak. Szerepelhet például valamiféle sajátos jin-

jangként, a fény-árnyék dichotómia megjelenítéseként, vagy a Főmedvéről készített rajz alkotója lehet, sőt egy helyen a Hérakleitoszi folyón úszó bójaként tűnik fel, amely ábrázolás eleve végtelenek egymasmellettiségét, temporális elkülöníthetőségét tételezi.

Ebben a hálóban, a fentebb említett vonatkozások metszetében értelmeződik a létezés: a könyvet lapozgatva, felismerve és megfejtve a képi és szöveges metaforasorokat, késleltetve lezáródó gondolatmeneteket, tulajdonképpen az én és a létezés értelmezéseit találjuk. Vagyis, inkább kísérletekről van szó: a definíciók mindegyike, legyen az képi, szöveges, matematikai, filozófiai, stb., csak közelíteni tud a titokhoz, amelynek megfejtésére a könyv vállalkozott, mint valami határértékhez. A megoldás kéznél van, ám a kérdés mindig átbillen, átkerül a gondolkodásunk egy újabb területére: „Ördöglakat, angyalhinta, van-e rá tinta? Angyalhinta, ördöglakat, ne legyen rám se szavad.”

(*Pro Die, Debrecen, 2007*)

RÓNA Z. PÉTER

Hallgatás Egy vers áráról

Gáspár István Gábor: *Egy vers ára*

Egy alapvetően zajos világban, ahol a dolgok megtörténte annak függvénye, hírré tud-e válni, ha egy könyvet hallgatás övez, létezése válik kétségessé. Úgy tűnik, Gáspár István Gábor *Egy vers ára* című, 2007. december 20-án bemutatott könyvét is erre a sorsra szánják, pedig

nem mindennapi kortörténet, mikrotörténelmi dokumentumgyűjtemény. Mondhatnánk azt is, a szerző egyedi esetet tár elénk, hiszen a kötetben szereplő, Salgótarjánban élő Jecsmenik Andor viszonytagságos életútjához foghatót aligha találunk, mégis túlmutat a személyes

tragédián: a magyar társadalom elmúlt félévszázadának működési mechanizmusára világít rá.

Jecsmenik Andor minden hányattatásának forrása az '56-os üzemi nemzetőrparancsnok szerep vállalása volt, ami miatt – az 1956. december 8-i budapesti nemzetörküldöttek tárgyalásáról való hazatértét követően – letartóztatták, s amelyért 1957. április 23-án elítélték 7 évre. Másodfokon ezt 1958. március 18-án 12 év 1 hónap börtönre módosították a vádlott megbánást nem tanúsító magatartása végett. 1963. augusztus 16-án, a „közkegyelemgyakorlás” időszakában feltételes szabadlábra helyezték és a kor szellemének megfelelően fokozott figyelemmel kísérték minden lépését. 1966. szeptember 10-én kollégái feljelentették az öltözője szekrényéből elemelt *Ne álmoldj nép!* című, „rendszerghyalázó” verséért. Két nappal később már őrizetbe vette a politikai rendőrség a Magyar Népköztársaság államrendje elleni gyűlöletkeltes ürügyével. Mivel korábban 5 év 3 hónapnyi börtönbüntetése felfüggesztésével került szabadlábra, az 1966. november 19-i bírósági döntésnél kiszabott két év mellé ezen „elmaradás” leülésére is kötelezték, így 1974. február 4-én hagyhatta el ismételten a börtönt. Megtörtéttetése azonban mindezek után sem teljes: lázad és rongálja a szocializmus köztéri szimbólumait – „további ellenőrzése szükséges”. A megfigyelés feladata ismételten az 1957. szeptember 16-án beszervezett Kupi József-re hárul, aki III/III-as tevékenységétől csak 1989. augusztus 8-án vált meg. 1990. január 24-én a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Jecsmenik Andor egykori elítélését „semmissé nyilvánítja”.

A történet talán ezzel véget is érhetne, de a büntetés „semmissé nyilvánítja-

sa” nem több mint beismerése az elkövetettek jogosulatlanságának. Ez a gesztus azonban a megtörtéttet nem teheti semmissé, csupán jogilag orvosolja. Salgótarjáni „szálka-szerepe” továbbra is fennállt: nem vált hőssé, az elismerésosztogatásnál rendre megfélemedeztek róla. Mondhatnánk azt, Jecsmenik Andor eddigi legnagyobb elismerése, hogy a *Ne álmoldj nép!* című versét a Dongó együttes megzenésítette. Az '56 50. évfordulója alkalmából kitüntetettek között sem az ő neve szerepelt, hanem a 32 éven keresztül III/III-as jelentéseket fogalmazó Kupi Józsefé. Jecsmenik Andor valamiképpen a Pofosz Nógrád Megyei Szervezetének tagjai sorából is kimaradt. Talán a helyére állhatott az a könyvbemutatót szót kérő férfi, aki kiskatonaként Recskben őrizte a foglyokat? Ezen a ponton már világos, hogy a rabtartó is a politika foglya volt.

Jecsmenik Andor sorsa felé eddig nem sok figyelem összpontosult. A hatalom nem szereti azokat, akik nem bánják meg tetteiket, ha azt kívánják tőlük, és nem fordítják ki a köpönyegüket, ha köpönyegforgatásra van szükség. Jecsmenik Andor nem kollaborált, került a húsos fazekat, a megdicsőültek társaságát... Létezését ma is jobb titokban tartani.

Gáspár István Gábor Palócföld Könyvek sorozatban megjelent, *Egy vers ára* című kötetét is sokan szeretnék meg nem törtétté hallgatni (talán az érinthettség okán), pedig „csak” egy oknyomozó riporter által jól szerkesztett kihallgatási jegyzőkönyvek, ügynöki- és rendőrségi jelentések, bírósági határozatok gyűjteményéről van szó. Aki olvassa, mikrotörténeti tényanyaggal szembesül. Nem vetül benne másra fény, mint amiben éltünk és élünk.

(Palócföld Könyvek, Salgótarján, 2007)